

Notes geoeconòmiques del Vallès Oriental (mitjans del segle XVII)

Marc-Aureli VILA i COMAPOSADA
Membre de l'Institut d'Estudis Catalans

Preàmbul

Aquest treball és, únicament, un intent d'assaig on es tracta de relacionar uns anys dramàtics de la història de la comarca del Vallès Oriental pel que fa els estralls que els seus comarcans hagueren de sofrir entre els anys de 1639 i 1641. Aquests estralls repercutiren tant en els aspectes econòmics de la comarca com en els demogràfics.

Considerem que es fa necessari posar en contacte a les noves generacions amb situacions d'altres temps que formen part de la història nacional. S'ha de conèixer el passat per a mirar amb suficient preparació, el present i esguardar el futur.

L'emmarcament geogràfic dels fets històrics contribueix a que es faciliti la interpretació científica del condicionament de les activitats i actituds humanes respecte a les realitats del medi físic; acceptant com correspon, que l'actuació de les societats humanes al llarg de la història ha modificat positivament determinats espais geogràfics —la construcció d'un pont sobre un riu, la racional obtenció de l'aigua del subsòl, la transformació en camps de conreu de terrenys boscosos mitjançant la construcció de feixes i bancals...—; emperò, sovint i tant més quan l'home s'ha considerat posseïdor d'una alta civilització —cosa la qual no sempre és èticament veritat— els afanys crematístics desfermats d'uns quants han causat i causen intensos danys als ecosistemes i en el cas català, a la comarca i a la nació, ens en els quals les concrecions geohistòriques són evidents.

Molt ens plauria que aquest treball fos acceptat per part de les noves generacions del Vallès Oriental.

Aparença de la depressió vallesana oriental

Dos rius, el Congost i el Mogent en unir aigua avall de Granollers llurs lleres, originen el riu Besòs. Es pot considerar com el corrent inicial del Besòs el riu Congost per la seva major llargària i cabal d'aigües si es compara amb el riu o riera del Mogent.

El nom de riu Congost ens indica la seva característica més vistosa: la d'obrir-se pas per l'estret congost dominat pels cingles de Bertí per la part d'occident i pel massís del Montseny per l'est. Ambdues formacions són part integrant de la serralada Prelitoral. Aquest congost relaciona la depressionada plana de Vic, principal raó de ser de la comarca d'Osona, amb la part de la depressió vallesana nord-oriental.

Diverses rieres amb aigües permanents originen el riu Congost proporcionant-li un cabal que si bé no és de molta consideració, si suficient per a que es pugui classificar el corrent de riu. Les principals rieres que l'originen són les de Vall-llobera, del Martinet i de l'Avencó. Totes tres es formen al sud de la comarca d'Osona i recullen les aigües de l'angle orogràfic format pel vessant nord del pla de la Calma i els aiguavessos de les muntanyes de la Sauva Negra.

El congost per on s'esmuny el riu fa la funció d'un coll d'embut en el sentit de recollir les aigües de les esmentades rieres per tal d'emmenar-les a la depressió del Vallès. A poc de la sortida del riu Congost del coll de l'embut, rep les aigües de la riera de Corró.

El treball realitzat pel riu al seccionar i desintegrar el rocam de la formació orogràfica que n'obstaculitzava el lliure pas, estigué afavorit per la fractura tectònica que separa el massís del Montseny dels cingles de Bertí. La fractura afaïçonada pel treball de les aigües fluvials, proporcionà als homes un camí natural que encara que engorjat, era fàcilment practicable a tot el llarg de l'any. Aquesta sendera natural facilità des dels temps prehistòrics, el moviment humà entre la plana de Vic i la depressió vallesana relacionant així el Ripollès a través de la plana de Vic i de la depressió del Vallès, amb el pla de Barcelona.

Els congostos són obra de l'enginyeria de la naturalesa que conjuntament amb els colls i ports de muntanya, han contribuït al manteniment de la constant relació entre els catalans de tots els temps. Els congostos com també els colls i els ports aportaren la seva col·laboració a la integració de la nació catalana.

Les relacions humanes motivades o afavorides pel congost del riu Congost, feren que es generessin Centelles i Aiguafreda a l'entrada de l'engorjat pas pel nord; la Garriga, a la sortida del sud.

La Garriga té antecedents historiatos des de l'any 966 i realitzava en altres temps i semblantment a Centelles en la comarca d'Osona i d'Aiguafreda en la del Vallès Oriental, la comesa que corresponia a tot principi i final d'etapa; dit en paraules de quan es viatjava montat a cavall, en tartanes i diligències: lloc de parada i fonda. Des de principis del segle XX i amb antecedents en el del segle XIX, la Garriga es convertí en lloc d'estiueig i moltes de les seves «torres» —interessants testimonis de l'arquitectura de l'època— en donen fe. L'existència del bancs d'aigües caldes li fou certament favorable.

La distància entre la Garriga i Aiguafreda per carretera, és avui d'uns 12 km; encara que el camí precedent de l'actual sistema vial del congost i d'origen romà, no devia ser tant dreturer i si més subordinat al curs del riu que en cas de revinguda de les aigües podia fer perillosa la via.

A finals del segle XIV i aprofitant un eixamplament del congost i a mig camí, s'hi formà un caseriu, el Figueró, al contacte d'un hostal. En aquest hostal que devia funcionar des de qui sap quant, viatgers i traginers hi devien fer, quan menys, una parada de descans.

El Congost segueix camí pel Vallès Oriental i passa per Granollers. L'arrencada de Granollers com nucli habitat estigué estretament relacionada amb les aigües del riu Congost donat que aquestes facilitaven el regadiu de les hortes. La raó, però, d'haver-se escollit l'actual emplaçament de l'actual capital de la comarca del Vallès Oriental tingué molt a veure amb el fet que l'indret es trobava en plena depressió del Vallès i per tant, en contacte amb el paratge per on s'havia de passar per anar des de Barcelona a la Plana de Vic, al Ripollès i a la Cerdanya; però també a la Selva, al Gironès i a l'Empordà.

Al llarg de la història, la ciutat de Granollers s'ha vist afavorida pel fet d'ésser una confluència de camins. La terrassa fluvial ocupada per la caseria urbana de Granollers es troba suficientment elevada sobre la llera del riu Congost com per a preservar el conglomerat urbà de les revingudes fluvials.

Granollers es convertí en vila-mercat d'una àmplia òrbita econòmica i això des dels molt vells temps; puix consta que ja exercia aquesta funció l'any 1040. La llotja del gra, la Porxada que es troba al centre de la ciutat, és del segle XVI. Sense minvar, ans el contrari, les seves activitats mercantils, i amb l'ús de l'energia elèctrica es facilità la instal·lació de nombroses manufactures en el que va de segle; i això es féu tangible no únicament a Granollers, també a les seves rodalies.

El 1790 i així ho fa constar Francisco de Zamora, feia poc que els veïns de Montmeló havien construït una mina que prenia les aigües subàlvies de la «riera de Granollers» —o sigui, del riu Congost— i amb elles regaven les terres amb gran millorament del poble.»¹

Aigua avall de Granollers, tocant a Montmeló, el riu o riera del Mogent s'uneix al riu Congost. El Mogent ocupa la frontissa on es relacionen els dos aiguavessos que configuren el Vallès Oriental. Es tracta d'un corrent que pot secar-se del tot si la sequera s'allarga massa. No obstant, les aigües retingudes en el subsòl de les terres de ribera permeten que s'hi puguin fer les hortes. Amb tota seguretat, aquestes aigües subterrànies s'enriqueixen amb les infiltrades que procedeixen dels vessants del Montseny i de la serra Litoral. De sempre, aquestes aigües subterrànies han estat ben aprofitades elevant-les a la superfície mitjançant pous i mines.

Montmeló és una localitat amb antecedents des del 945. Prop de Montmeló, la riera de Tenes afluïx al riu Besòs quan ja s'han unit les aigües dels rius Congost i Mogent a l'est de Mollet del Vallès.

Al llarg del seu recorregut, la riera de Tenes ha permès que s'establissin hortes de ribera que han proporcionat des del vell temps, vida activa a un seguit de masies i a nuclis con-

centrats de població com els de Santa Eulàlia de Ronçana, Lliçà d'Amunt i Lliçà de Vall; i àdhuc d'altres de més desenvolupament urbà com és el cas de Parets del Vallès. Molt prudentment, totes aquestes localitats se situaren apartades de la llera rierenca motivat a que com altres rieres, la de Tenes pot tenir revingudes certament perilloses.

Parets del Vallès, avui dia una localitat predominantment industrial, recentment va tenir un desplaçament urbà del tot desenraonat. Abans podia mostrar una església romànica del segle XIII la qual dissortadament, fou destruïda el 1936. Un cas més a deplorar que fou conseqüència directa del desbordament de les passions en exacerbar-se la protèrvia antidemocràtica d'uns elements que entre altres finalitats, cercaven destruir la personalitat nacional i política de Catalunya.

Les instal·lacions industrials de Montmeló a semblança de les de Montornès i de les de Granollers i encara d'altres concentracions de població d'ambdós Vallès, invadiren terrenys en producció agrícola; com també ho han fet les noves barriades d'habitatges en bona part ocupats per una població immigrada que està en vies d'inserir-se a la societat catalana. Aquesta desordenada i gens orientada immigració, assolí proporcions desorbitades entre els anys 1950 i 1970.

Tornant al riu o riera del Mogent, s'ha de dir que recull les aigües de diverses rieres procedents, majorment, del Pla de la Calma i de la tossa del Montseny. Entre altres, destaquen les rieres de Cànoves i de Vilamajor. Ambdues han afavorit les activitats del camp on les relatives amples valls on s'hi van formar poblacions de tan llarga història com és el cas de Sant Pere de Vilamajor amb el seu nucli la Força. Els antecedents d'aquesta localitat són del segle IX. Cànoves és esmentada l'any 1077 per la seva església romànica. Les al·ludides valls i els careners de suaus formes que les separen, permetrien que s'hi establís un escampall de masies cada una d'elles amb el seu pou que arriba o arribava a un mantell aquífer que generalment, es podia trobar abans dels vint metres de profunditat.

La riera de Cànoves contribuí a que sorgís el caseriu de Cardedeu del qual se'n tenen referències des del 941; afirmant la seva persistència la carta de poblament del comte-rei Jaume I dictada el 1272.

Llinars del Vallès està tocant la confluència de la riera de Vilamajor i del riu Mogent i pot presumir d'antecedents del segle X. El desenvolupament de Llinars del Vallès guarda molta relació amb la via que recorrent la vall no gens pendent del Mogent, creuava la divisió d'aigües de la seva conca per a introduir-se a la conca del riu Tordera. Cardedeu i Llinars exerciren les funcions de principi i final d'etapa entre els tradicionals pols socioeconòmics del Vallès Oriental: Granollers i Sant Celoni. Aquest darrer està situat en la conca de la Tordera.

Retornem a la confluència del Congost i del Mogent; és a dir, a l'indret on s'inicia el riu Besòs. Aquest riu de poca aigua escorrent de superfície però ric en aigües subàlvies, en produir-se per les pluges grans revingudes esdevé molt perillós.

El riu Besòs posseeix un ampli jaç que sol blanquejar pel material sorrenc que s'hi acumula. El perquè d'aquest amplada és de doble contingut: l'horizontalitat de les terres per

on el riu circula i les grans revingudes que en temps molt breu, fan d'un corrent d'escasses aigües un riu cabalós.

Mollet del Vallès i Martorelles de Baix creixeren apartats de l'àmplia llera del Besòs; una assenyada previsió de cara a unes segures revingudes del riu.

Aigua avall de Mollet del Vallès, la riera de Caldes aflueix al riu Besòs. El nom d'aquesta riera prové de Caldes de Montbui que per la seva situació en els límits tradicionals entre el Vallès Oriental i el Vallès Occidental i no cal dir que per les seves aigües caldes enriquides amb minerals en dissolució, actuà de capital de vegueria fins el segle XIV. Degué contribuir a la seva antiga preponderància en la vida socio-política de la depressió vallesana, l'existència de moltes masies esparses que en més d'un cas haurien pogut al·legar que tenien el seu origen en una vil·la romana. Cal recordar que els romans mostraren gran interès envers les fonts d'aigües caldes i amb minerals dissolts, per considerar-les d'evidents efectes terapèutics per a diverses malalties. A tot això s'ha d'afegir que Caldes de Montbui fou i continua sent, un lloc ben comunicat car hi passava i hi passa, la via que per Sabadell i Sentmenat relacionava i relaciona, les ciutats de Vic i Barcelona.

El 2 de desembre de 1787, Francisco de Zamora es trobava a la muntanya de Montserrat i anotava les paraules d'un ermità:

«Es descobreix també (des de Montserrat) tot el que es denomina Vallès, tallat per una multitud de rieres que no obstant estan ara seques, semblava que portaven una quantitat d'aigua molt extensa, motivat a aquesta multitud de sorres molt rentades que resten a llurs lleres. Totes aquestes rieres, que són en nombre de 18 o 20, vénen a parar al Besòs de manera que m'assegurà l'ermità que quan hi han grans pluges és tal el soroll i l'abundància d'aigua que es veu estesa per tot el Vallès que apar que va a inundar-ho tot. En efectes, les causes i el remei de les quals prou que mereixen un examen molt seriós del Govern.»²

Els problemes de les inundacions preocupava a aquest viatger castellà car es tractava d'un intel·ligent funcionari públic.

Parlant el 1789 de la riera de Caldes, Zamora comentava: «Aquesta riera no obstant que s'inicia quatre hores més amunt del pont proper a Caldes (Caldes de Montbui) —un pont de dos arcs—, creix tant que ocasiona molts estralls en aquestes rodalies.»³

Recurrent el Vallès Oriental, Zamora passa per Llinars del Vallès i per tant, de la riera que porta el seu nom. D'aquest corrent expressa el viatger: «L'esmentada riera ha causat terribles estralls a les seves hortes.»⁴

De revingudes extraordinàries però no imprevistes pels qui coneixen el comportament de les aigües circulants de la depressió del Vallès, se n'han produït en anys recents tant per part del riu Besòs com per part dels corrents que hi aflueixen. Tothom recorda les del 15 de desembre del 1943 i de febrer del 1944. Les grans catàstrofes del 1962 que tants centenars de vides costaren i tants llocs de treball es perderen en quedar fora de servei moltes fàbriques, si bé foren motivades pels grans aiguats de setembre i de novembre, els

danys haurien estat notoriament menors si no s'hagués tolerat la instal·lació d'hortes furtives per parts d'ocupants d'ocasió, juntament amb construccions fetes de desferres i deixalles, àdhuc ocupant part de les lleres. No res s'havia fet per tal d'evitar l'extracció sense control de cap mena, de les sorres i graves dels llits dels corrents; originat-se grans sots que feien que en produir-se una riuada les aigües assolissin molta major violència. Les inundacions de 1962 produïren 543 morts i foren destruïts 5.825 habitatges.

La part més alta del recorregut del riu Tordera correspon a un paisatge d'alta muntanya. Aquest riu es forma entre el pic de les Agudes i el turó de l'Home del massís del Montseny; i descendeix per una vall de fort pendent fins arribar a l'eix de la part de la depressió vallesana que correspon a la comarca del Vallès Oriental. Es tracta d'una davallada de 1.500 m per una distància d'uns 20 km. Durant el seu recorregut de muntanya i a la part inferior, passa per Sant Esteve de Palautordera i per Santa Maria de Palautordera.

El poble de Sant Esteve de Palautordera, endinsat en el faldar del Montseny, depenia en els vells temps de l'explotació dels boscos veïns; una explotació que es complementava amb un poc d'activitats agrícoles. Se'n fa referència com centre habitat, a partir del segle XII i bé cal fer esment que en el seu terme la producció de carbó vegetal adquirí ingent importància.

De Santa Maria de Palautordera se sap que hi havia una església en 1074; emperò el seu castell ja s'esmentava el segle X amb el nom de Vitaminea. El terme *palau* equival al de castell o casa forta. En els vells temps, l'economia de Santa Maria de Palautordera devia dependre majoritàriament de les activitats agrícoles i molt possible i en bona mesura, de la cria de bestiar car la vall fluvial on es troba s'obre a la depressió vallesana i per tant, a unes terres que en part, quan menys, havien d'ésser de prats.

Tan punt el riu Tordera es posa en contacte amb l'eix de la depressió vallesana, canvia la direcció del seu curs en angle recte i es dirigeix a la depressió de la Selva. A mida que avança, rep les aigües de diverses rieres que li afluïxen per ambdues vores. Com és de suposar, els corrents que li arriben procedents del Montseny són molt més cabalosos que els que li provenen del massís del Montnegre menys voluminós i amb menys precipitacions aquoses. Els corrents provinents del Montseny són de més longitud que els que es formen al Montnegre. A Sant Celoni i procedent del Montseny, la Tordera rep la riera de Pertegàs.

En tot temps, Sant Celoni ha constituït el centre motor de l'economia del sector nord-est del Vallès Oriental; en tant que Granollers ho ha estat del sector sud-occidental.

L'església de Sant Celoni ja era esmentada l'any 1088. No ens costa gaire de creure que aquesta església estava rodejada d'uns habitatges entre els quals no hi devia mancar des dels més vells temps, i quan menys, un hostal. El fet que passés per aquest indret la important via amb historiatos antecedents romans i que relacionava a Barcelona amb Girona i amb terres de més enllà, ho imposava.

La Tordera a més de subministrar aigua a Sant Celoni i a les terres conreables del seu terme, amb el seu traçat assenyalava el camí que s'ha indicat. Un factor topogràfic afavorí,

ensems, el traçat de la via i l'economia de Sant Celoni. Es tracta de la divisòria d'aigües entre la conca del riu Mogent i la conca de la Tordera; una divisòria poc rellevant fins el punt que avui dia quan es passa per l'autopista quasi no se'n té esment. Les facilitats que proporcionava el baix coll foren molt positives per a les constants relacions entre gent del Vallès Oriental i gent de la Selva; i a través d'aquestes comarques els contactes de cada moment amb comarcans de més enllà dels Pirineus, de l'Empordà, del Gironès, del Pla de l'Estany i ensems, del Vallès Occidental i del Barcelonès.

Del muntanyam del Montnegre on es forma, baixa la riera de Vallgorguina que després de passar per la localitat del seu nom; un nom en part de caràcter geogràfic per formar-ne part el terme vall de caràcter humà, pel que fa a gorguina que procedeix del nom propi llatí Gregoria, derivat de Gregorius segons ho fa constar Pere Balaña i Abadia en la seva obra *Els noms de lloc de Catalunya*.

La riera de Vallgorguina que recorre una vall aprofundida en un paisatge molt abrupte, aflueix a terra baixa i per l'est, a la Tordera prop de Sant Celoni. Més enllà de l'afluència d'aquesta riera ho fa i per l'oest, la riera de Gualba. A Gualba, l'església romànica que es podria dir que inaugura la seva existència, ja era mencionada l'any 934.

Amb el que s'ha manifestat fins ara, resulta evident que les tendències del poblament del Vallès Oriental estigueren molt condicionades per la geografia física de la part depressionada de la comarca. S'ha d'afegir que bon nombre dels testimoniatges històrics que s'han assenyalat, afectaven el viure de la societat comarcal en el moment d'iniciar-se les anormals i dramàtiques situacions dels anys relacionats amb la guerra dels Segadors del segle XVII.

Antecedents climàtics del segle XVII

Aquells que vivien en el segle XVII *sentien* el clima amb molta intensitat tant pel que feia a la salut de les persones com pel que es referia a les activitats econòmiques. Aquesta persistent dependència que es podria qualificar de quasi absoluta, era evident tant pels qui vivien i treballaven en ambients rurals com pels qui ho feien en ciutats i viles. Tots ells tenien plena consciència de llur supeditació al clima. Les activitats primàries —l'agricultura, la cria, la silvicultura i la pesca— depenien en gran mesura de les condicions climàtiques. Si aquestes eren negatives, poc es podia fer per minorar els seus efectes. La vida econòmica de la població rural depenia tant del curs normal o anormal de les estacions que es podien avançar o retardar, com de l'estat del temps en un curt període: nevades, pedregades, pluges torrencials, glaçades, ventades, ...

Avui dia, molta de la gent de ciutat i de les grans viles tendeixen a qualificar el temps de bo o de dolent d'acord amb la vida urbana que porten o bé dels seus projectes referents a les vacances o als fins de setmana. No és freqüent que es preocupin del que puguin representar els fenòmens climàtics en el desenvolupament de les activitats econòmiques primàries i en la vida d'aquells —de la gent del camp— que treballen inserits en aquestes activitats; la finalitat principal de les quals és la de proporcionar aliments tant a la població rural com a la urbana.

Bé és veritat que avui dia les activitats agràries compten amb instrumentació tècnica pels seus propòsits de producció i rendiment —el regatge per aspersió, els grans hivernacles, els pronòstics meteorològics, la maquinària, l'aplicació d'eficients tècniques en la cria animal, ...; o així també amb una instrumentació financiera com poden ser les cooperatives de producció i les cooperatives de mercadeig que eliminen els intermediaris entre productors i consumidors, les assegurances relacionades amb els infortunis originats per les malvestats del temps... En el segle XVI, no hi havia res d'això i freqüentjave el que es produïssin situacions de fam col·lectives que assolien el màxim dramatisme a les ciutats. Fams i epidèmies sovint coincidien.

Els anys que es succeïren entre el de 1638 i el de 1641, foren dels políticament i militar més encesos per l'afany de la Corona castellana d'obtenir el ple domini sobre els catalans. Ensem que es produïa aquesta greu situació, les condicions climàtiques ben poc contribuïren a fer que la producció agrícola en la qual descansava de manera dominant l'economia del país, fos suficient per a cobrir quan menys, el consum de la població; encara menys, si d'aquesta producció s'havien de nodrir les tropes foranes que tractaven d'ocupar el país. També s'ha de prendre en compte les lleves que s'havien fet de milers i milers d'homes nacionals dels quals una bona part, provenien del camp, i per tant i en determinades temporades de l'any agrícola, es produïa una manca de mà d'obra.

Tornem al clima. No tenim referències o quan menys no les hem sabut trobar, de les condicions climàtiques que s'observaren en el Vallès Oriental entre els anys 1638 i 1641; emperò sí que se'n tenen d'un lloc determinat com era el de Santa Maria del Corcó en la comarca d'Osona. Aquesta comarca com també la del Vallès Oriental, es troba a la Catalunya humida i únicament estan separades per la tossa del massís del Montseny.

Fou el prestigiós historiador Ramon d'Abadal i de Vinyals (1888-1970) qui en la *Miscel·lània Fontserè* (Barcelona, 1961) publicà un seguit de referències climàtiques obtingudes de les *Memòries* d'un pagès de Santa Maria de Corcó. Veiem aquelles referències que pertocaren als anys de 1638 a 1641.

«Any 1638.— Aquest any és entrat molt eixut, que han passat mesos sense ploure, amb grans tramontanes i fred tant que ha emmalaltit a tothom i alguns s'han mort molt cuitat, i el 14 d'abril ha nevat tot el dia, i a la primavera ha plogut suficient, i après ha estat més de dos mesos sense ploure que pensàvem que els blats no podrien omplir i són estat molt bons. La verema estada bona... De fruita i glans no hi ha hagut res, ans el fred ha començat molt primerenc, que per sant Miquel (de setembre), ja gelava i cada dia glaçava, i aquest any havem sembrat molt primerenc.

Any 1639.— Aquest any de 1639 ha feta molt gran eixut i los arbres han florit per meravella i és estada l'anyada de la fruita molt bona. Aquest any no havem pogut sosllevar de (pel) maig a causa de l'eixut i après havem llaurat el camp de la perera i altres mig eixut, mig moll.

Any 1640.— Aquest any de 1640 és estat tot molt desbaratat, també com la gent, que ha feta molt gran eixut en lo mes de maig i juny, que la gent han fetes grans pregàries per la pluja, que no havem pogut sollevar en tot el mes de maig i après en la darrerria de juny nos posàrem a llaurar tot dur i no valgué res i no donà res perquè la pluja li vingué

de sobra i tant que tot l'estiu no feu altra cosa, que no poguérem fer ni un pam de goret que bo fos, que per sant Bartomeu teníem bon temper. ...la setmana abans de Tots Sants va fer tanta tramuntana que quasi totes (les nesples) les perdérem...

Any 1641.— Aquest any havem sembrat molt tard a causa de que el principi no plovia mai i trigàrem a començar de sembrar i quan fórem a mig sembrar es posà a ploure, que estigué molt temps sense eixuagar-se la terra, que amb tots els quefers haguérem acabat per sant Andreu i per Ninou encara los blats d'ací tot just començaven a treure la punta. Aquest any tostamps plovia en l'estiu, que no poguérem fer un pam de goret fins que fou passat sant Miquel i aleshores fou molt dur, però la serpolla no se volgué morir, que los blats tot lo que se llaurà tard és restat molt prim i moltes calsides i molt rovell.»

Unes poques observacions al redactat d'aquestes referències ens permetran copsar millor el significat d'alguns termes.

El terme «cuitat» equival a molt ràpid; «omplir» és emprat com sinònim de granar; «sollevar» vol dir aixecar la capa endurida de la terra amb la rella per tal de poder-la conrear; «goret», guaret, és el nom que rep el terreny deixat en repòs un any sí, un any no, per tal que recobri fertilitat; «serpolla», serpoll (*Thymus serpyllum*), és pels pagesos una planta espontània que s'ha d'evitar que creixi entre les de conreu; «calsides» (*Cirsium* sp.), és una altra planta espontània i no desitjable en els conreus; «rovell» en fitopatologia, és la malura del blat produïda pels fongs del gènere *Puccinia* que quan es refereix al que ataca a aquest cereal, rep el nom de *Puccinia graminis*.

La referència al clima de l'any 1640 conté la frase «és estat l'estat del temps al llarg de l'any tot molt desbaratat, també com la gent...»; una clara informació de la situació socio-política francament irregular que es vivia. Els pagesos i els no pagesos de l'època que eren pobladors del Vallès Oriental, a ben segur que haurien estat plenament d'acord amb aquest paral·lelisme entre la situació del temps i la situació de la gent.

El Vallès Oriental territori de pas

En la concepció del sistema vial en el territori català en la seva totalitat i pel que fa els seus orígens, es caracteritzà per estar sotmesa a un relleu que difícilment permet parlar de planures —a tot estirar, planes— ben diferent al que succeeix a altres països. D'aquí que tingués caràcter imperatiu quan l'home traçava un camí i es trobava davant l'obstacle d'una formació orogràfica que complicava o dificultava el fer camí dreturer, el cercar aquell indret de la formació orogràfica menys dificultós i per tant més pràctic —un pas simplement practicable— per a vèncer la dificultat. Això explica la gran importància que adquiriren en la història de Catalunya i en la de la mateixa comarca del Vallès Oriental, colls, ports de muntanya i congostos. El congost que s'estén al peu dels cingles de Bertí ha permès en tot temps, les fàcils relacions entre el Vallès Oriental i la Plana de Vic; una plana que constituí la cèl·lula generativa de la comarca d'Osona. L'estret de Montcada cada cop més difícil de reconèixer per les transformacions de que ha estat objecte en cercar el millorament de la circulació per l'indret, té uns antecedents històrics de molt pes.

El coll de Sabadell que comunicava la conca del riu Mogent amb la conca de la Tordera

era un lloc de referència pels viatgers i traginers i menadors de carros i cotxes d'altres temps. Aquest coll de Sabadell prou que figura en diversos mapes del segle XVII cosa la qual posa en evidència la importància que se li donava com un indret fàcilment accessible i de vàlua i consideració per trobar-se en la línia de contacte de dues conques fluvials i de la vida econòmica de dues comarques: la del Vallès Oriental i la de la Selva.

En els mapes d'avui dia els termes coll i Sabadell es troben units car s'aplica a un nucli concentrat de població: Colldesabadell. Aquest nucli amb tota seguretat, es generà amb base a un antic hostal que tenia les portes obertes de cara el camí que creuava el coll. Una església amb antecedents romànics i consagrada a Sant Sadurní, aportà el nom del seu patró a l'accident del relleu, d'aquí el nom de Sant Sadurní de Collsabadell que fins la seva annexió en el segle XIX, fou municipi independent amb relació al de Llinars del Vallès.

En la cartografia del segle XVII que es refereix a la totalitat de Catalunya o sigui al Principat en la seva part peninsular, així com també als comtats del Rosselló, Cerdanya i Conflent i el vescomtat de Vallespir que formen la Catalunya continental. En aquesta cartografia la comarca del Vallès Oriental a semblança de tota altra comarca, hi figura molt esquemàticament. És lògic. Els mapes d'aquell segle solien ser d'extensos territoris i per tant representats d'acord amb una escala molt elevada. Sovint es tractava d'una tentativa de semblança amb la realitat territorial de les unitats nacionals; més que una representació amb certa aproximació matemàtica.

Diversos foren els cartògrafs que es preocuparen de dibuixar i imprimir les planxes que feien referència a la totalitat del Principat. Llavors com ara, la realitat catalana interessava a la política i a la activitat mercantil de l'Europa d'aquells segles. Això explica l'elevat nombre de mapes de cartògrafs diferents; cosa la qual no implicava que no és copiessin els uns dels altres. El mercat adquisitiu de mapes especialment si es referien a Europa, prou sembla que era força important.

No creiem que sigui sobrer presentar una relació de cartògrafs europeus del segle XVII que elaboraren mapes de Catalunya: J.B. Vrints, I. Hondius, F. Kaerius, G. Blaeu, Mi. Sparke, J. Jansson, I. Boisseau, P. Van Lochom, N. Berey, B. Burdigalensis, J. Pellicer, A. Mancelli, P. van der Keere, Ch. de Beaulieu, Sanson d'Abbeville, F. de Witt, G. Sanson, W. Berry, G. Valck, C. Allaro, L. Cordier, N. Visser, G. Cantelli, Sr. Cantel, P. Mortier, H. Jaillot, C. Dankers i encara d'altres. Els mapes que dibuixaven i imprimien en tallers on sovint també es produïen gravats de categoria, quan es tractava dels que es referien al Principat podien portar noms de llocs de la comarca del Vallès Oriental com els de Granollers, Sant Celoni, Vilamajor, Llinars, la Roca... Si bé era freqüent que la grafia corresponent estigués malavinguda amb la que realment corresponia; i hom troba escrit Granalles per Granollers, S. Saloni per Sant Celoni, etc. Es comprenen aquests errors si es considera l'època i el fet que els dibuixessin persones que desconeixien el català i especialment, a la poca importància que arreu es donava a l'ortografia.

En més d'un d'aquests mapes hi apareix el nom de Vallès referint-se, cosa que és del tot correcte, a la totalitat de la depressió que separa les serralades Litoral i Prelitoral i que està limitada al sud, per la llera del Llobregat i al nord pel lleu arromangall orogràfic que posa en relació els contraforts del Montseny i del Montnegre. Cal recordar que la major part de les aigües d'aquesta depressió s'escolen a mar pel riu Besòs; l'altra part per

la Tordera que talla l'esmentat arromangall orogràfic i en grau molt menor, pel riu Llobregat.

En aquells mapes dels esmentats en els quals es volgué representar el relleu d'acord amb la forma de fer-ho de l'època, s'hi destaquen molt rudimentàriament les principals formacions orogràfiques i sovint s'hi poden llegir els noms de Montserrat i el del Montseny i del Vallès; com també el d'una depressió propera, la del Penedès.

En tots aquests mapes del segle XVII hi figuren, destacant-se per la força del seu dibuix, els rius; no així els camins de l'època si és que no es tracta d'algun mapa dibuixat i imprès a darreries del segle com és el cas del mapa de P. Du-val del 1677. En aquest mapa hi figura amb fi dibuix, el camí que de Barcelona i que fent el seu recorregut per la part oriental de la depressió del Vallès, passava per Girona, Figueres i Perpinyà per entrar, mes endavant, a terres de la monarquia francesa. Es tractava del camí els remots antecedents del qual era una important artèria vial romana.

En la gran majoria dels mapes del segle XVII i pel que feia al sector mapat que corresponia al Vallès Oriental, no hi figuraven els camins que relacionaven els diversos centres poblats i prou que existien. Ara bé, els rius que figuren en els mapes i més encara quan es tracta d'una depressió tan rellevant com la del Vallès, *marquen* les vies de comunicació donat que aquestes vies, tractant-se quan menys de les principals, recorrien la depressió paral·leles als corrents que la drenaven.

En la cartografia d'aquell segle i pel que es referia al Vallès Oriental, hi sol estar representat un pont que creua la Tordera davant per davant de Sant Celoni. Si es dibuixava un pont en forma tan destacada, és que existia una via important.

Sense la depressió vallesana no s'haurien fet vies d'importància a partir de l'època romana; i sense aquestes vies, el Vallès Oriental no hauria estat sotmès a la fàcil entrada de tropes enemigues. Una irrupció d'aquesta mena ocorregué fent-se passar de primer per tropes afectes al país, els anys quaranta del segle XVII. Aquesta penetració hostil de nombrosos contingents de tropes de les de peu i de les de cavall, ocasionà tant la pèrdua de vides humanes com de béns materials. Fou un atac premeditat contra els drets polítics del país i dels ciutadans per part d'unes forces que depenien d'un monarca que ni natural de Catalunya era. En molts indrets, aquestes tropes ni tan sols respectaren els principis que avui dia reben la denominació de drets humans.

Per finalitzar aquest punt relacionat amb les comunicacions pel Vallès Oriental creiem que és oportú veure el que escrivia Hernando Colón, fill de Cristòbal Colom, l'any 1519; o sigui bastants anys abans dels anys del segle XVII a que ens estem referint:

«De Barcelona fins a Perpinyà hi ha vint-i-vuit llegües. S'hi va per Montcada, quatre llegües; per la Roca del Vallès, una llegua; per Sant Celoni, tres llegües; per Hostalric, dues llegües, per Girona, cinc llegües; per Figueres, per la Jonquera, per la fortalesa de Bellaguarda i per el Voló.»⁵

Prop de 472 anys després no ha canviat per a res i en l'aspecte de la vialitat, la funció del Vallès Oriental com un territori pel qual passen les vies més directes de relació entre

la capital de Catalunya i la ciutat de París i capital de França. Al llarg de la història moderna i de la contemporània, ha conservat i segueix conservant el sistema de comunicacions —carretera, autopista i ferrocarril— el seu ingent significat polític-econòmic.

No entrarem a considerar les diverses motivacions que feren que la depressió vallesana fos compartida per dues comarques político-administratives en la proposta tècnica presentada al Govern de la Generalitat el 1932; proposta que esdevingué text oficial en promulgar-se el 1936, el pertinent decret.

Creiem que un dels aspectes més interessants a considerar respecte a aquesta divisió del Vallès, és que el procés històric de les característiques del poblament en el Vallès Oriental i en el Vallès Occidental anaren per camins diferents.

El Vallès Occidental va constituir primordialment, un paisatge geogràfic que pel seu desplegament facilità la fixació de la població de caracter urbà en nuclis distribuïts en forma força regular, per una àmplia superfície d'una topografia poc discrepant. En el Vallès Oriental, la distribució dels nuclis concentrats de població estigué dominada per les lleres del Congost i el Mogent que en unir-se formen el Besòs, per la vall del riu Tordera i per les rieres que aflueixen a aquest riu.

Al llarg de l'Edat mitjana i de l'Edat moderna, la comarca del Vallès Oriental féu de paisatge conductor de moviments migratoris relacionats amb la població dels països del cos continental de l'occident d'Europa; especialment, tractant-se d'Occitània i de França. En temps molt més recents, hem vist recórrer aquesta comarca i en sentit invers, milers de nacionals catalans i gent d'altres terres peninsulars, que marxaven camí de l'exili.

El Vallès Occidental més aviat s'ha de veure com un paisatge geogràfic d'arribada d'una gent amb afany de residir-hi; i això des dels romans fins a les immigracions més recents d'aquest segle. Per les seves característiques, el Vallès Occidental facilità la instal·lació, amb antecedents del segle V, del Monestir de Sant Cugat amb tot el que representà durant segles, en l'ordre religiós i social; i pel que fa a l'econòmic, la base dels dos anteriors. El desenvolupament agropequari de gran part de la superfície comarcal fou el basament del poder temporal del monestir.

Al Vallès Oriental, les coses anaren per altres viaranyis i cap monestir n'assumí junt amb la promoció religiosa, una força social ni un poder econòmic d'àmplia radiació com en el cas del Monestir de Sant Cugat. La distribució superficial de les activitats econòmiques en el Vallès Oriental i durant segles, es mantingué lligat amb les terres de ribera dels rius Congost, Mogent, Besòs i Tordera com també de les rieres que hi aflueixen. En el Vallès Oriental, dues localitats han actuat com a pivots del girar de l'economia comarcal: Granollers i Sant Celoni. Ensenms, Granollers es relacionava amb la comarca d'Osona que comptava amb el mercat de Vic; i Sant Celoni, ho feia amb la Selva on comptava amb el port de Blanes.

Al Vallès Occidental a més de Terrassa i Sabadell en competència però estretament relacionades, Rubí i un seguit d'altres localitats al llarg del temps han anat compartint les diverses menes d'activitats econòmiques que han propiciat la peculiar imatge d'aquesta comarca.

Mostratge de la població del Vallès Oriental entre 1553 i 1787

Es tracta d'un mostratge amb base dels municipis de la comarca del Vallès Oriental que a l'any 1553 feren esment en el seu fogatge, de la professió d'alguns dels seus caps de casa.

Municipi	1553		1718	1787
	focs	habitants ¹	habitants	habitants
Cànoves	46	184	598	486
Cardedeu	88	352	765	1.085
La Garriga	53	212	773	1.188
Granollers	209	836	1.324	1.728
Lliçà Jussà (Lliçà de Vall)	19	72	165	130
Llinars del Vallès	76	304	524	866
Mollet del Vallès	66	292	132	193
Montmeló	17	68	112	251
Montornès del Vallès	36	144	250	546
La Roca del Vallès	117	468	648	775
Sant Celoni	156	624	1.152	1.578
Sant Esteve de Palautordera i Santa Maria de Palautordera	125	500	393	733
Sant Feliu de Codines	41	164	618	1.746
Sant Pere de Vilamajor	100	400	1.200	1.360
Santa Eulàlia de Ronçana	68	272	408	563
Tagamanent	35	116	329	241
Vallgorguina	15	60	224	454
Totals	1.267	5.068	9.615	13.923

¹ Les xifres d'habitants de l'any 1553 s'han obtingut multiplicant per 4 les corresponents al fogatge; considerant, empíricament, que a cada habitatge o foc i de promedi, hi residissin quatre persones.

Durant els 165 anys que transcorregueren de 1553 al 1718, el promedi de l'increment anual de la població considerant els municipis ressenyats, fou de 27,6 habitants; entre 1718 i 1787, va pujar a 62,4 habitants; per tant, s'havia produït un increment del 126,1%.

S'ha de tenir present que entre els anys 1553 i 1718, Catalunya i amb ella la comarca del Vallès Oriental, hagué de patir els estralls de dues guerres assoladores de caràcter eminentment nacional que hagué de sostenir contra tropes invasores del territori procedents tant de terres espanyoles com de terres franceses: la guerra de Secessió o guerra dels Segadors (1640-1652) i la guerra de Successió (1702-1714).

A partir de la meitat del segle XVIII, Catalunya encara que indirectament, començà a establir relacions comercials amb ports d'Amèrica cosa la qual impulsà tant el desenvolupament de l'agricultura com de la producció d'articles manufacturats atraient mà d'obra i diner que contribuïren a la millora de l'economia col·lectiva.

L'enriquiment de famílies tant dels nuclis urbans com del medi rural, es palesà en el Vallès Oriental. En les llindes de moltes de les cases de la part vella dels centres poblats o bé de masies tractant-se del camp, s'hi pot veure una xifra que correspon al segle XVIII. Aquesta xifra no vol dir ni molt menys, que l'habitatge havia estat construït en l'any que s'esmenta en la llinda i sí que en aquest any la casa fou ostensiblement millorada a conseqüència de la prosperitat econòmica dels propietaris. Això es fa evident quan hom troba en l'immoble, una part de la construcció més antiga que no l'any que està gravat a la llinda.

Any 1640. Comportament d'unes tropes foranes

Els anys de guerra de 1640 a 1652, foren de dol i de destrucció —com succeeix en totes les guerres— a Catalunya. L'emplaçament de la comarca del Vallès Oriental en la geografia del país no fou gens favorable a que restés quan menys temporalment, al marge dels gravíssims aconteixements; ben el contrari, s'hi trobà plenament incorporada.

La tranquil·la vida dels comarcans es veié desllorigada des del moment que les tropes espanyoles compostes de castellans, napolitans, irlandesos i valons que havien intervingut en la campanya del Rosselló amb motiu de la guerra ente la Corona de Castella i la Corona de França, començaren a actuar en terres catalanes peninsulars fent cas omís de les Institucions polítiques del país i del poble que aquestes representaven.

El pas de les tropes espanyoles per la comarca va anar acompanyat per un comportament de la soldadesca francament delictiu; comportament que era permès quan no incitat pels caps militars i les autoritats civils depenents de la Corona de Castella. Entre aquestes autoritats hi havien catalans que es consideraven més amics de la monarquia castellana que de la nació catalana de la qual formaven part.

Un *Missatge* oficial llegit en inaugurar-se el període de sessions de la Junta de Braços de Catalunya, posà de manifest el què estava succeint. Com és sabut, la Junta de Braços estava formada pels representants del Braç eclesiàstic, del Braç militar o sigui el de la noblesa i el Braç popular o reial integrat per representants de les ciutats i viles. Considerant que tot això passava en el segle XVII, la Junta de Braços que representava el màxim organisme polític de Catalunya, corresponia a un esperit democràtic de molt pes.

A continuació, el text del *Missatge* pel que feia als aspectes que es referien a la comarca del Vallès Oriental.

«Que en la parròquia de Vilamajor, bisbat de Barcelona, a l'últim de gener proppassat, arribaren quatre companyies de cavall, governades per don Felip Icart i don Pedro Pacheco, els qual per totes les cases on estigueren, se feren donar menjar i beure per força, amb gran abundància, sense voler pagar res, i no contents del menjar ordinari, mataren una multitud de gallines i capons i als cavalls donaren blat, i pa amb vi, malmetent d'una cosa i altra més del que menjaren; i composaren (imposaren un tribut) a quasi tots els amos de les cases en diferents quantitats, fent-els grans amenaces de matar-los i quan se n'anaren robaren (de) moltes cases el que els agradà i en particular totes les armes i algunes cavalcadures i finalment amb motiu de remetre'ls els bagatges, composaren a la Universitat (al municipi) en 12 lliures; i després no deixaren de prendre el què els semblà.

Els mateixos excessos de fer-se donar menjar i beure violentament, matar quantes gallines trobaven, donar pa i blat als cavalls, compondre els particulars, robar el que els apareixia de ses cases, i encara més feren en la vila de Cardedeu, perquè maltractaven la gent no sols de paraula emperò amb cops i bastonades, en tant que obligaren a molts a haver de desemparar ses cases; i d'altres, els mateixos soldats els en treien, amenaçant-los que si hi tornaven els matarien, fent-se amos d'elles. I en particular perquè un capellà volgué tancar l'església, li tiraren dues escopetades, i havent-la tancat amb bigues trencaren la llinda del portal i espatllant les portes l'obriren i a dit capellà prengueren dits soldats i el lligaren i (li) pegaren moltes punyades i guitzes i advertint-los que era sacerdot digué un d'ells: «que aunque fueses S. Pablo y estuvieses con el Santísimo Sacramento en las manos no dexaria de hazerlo»; i després el pujaren al campanar dient que el volien penjar i per a dit efecte feren venir el botxí que ells aportaven, i es creu que ho hagueren executat si no fos que es mogué a fora un gran avalot amb els de dit lloc que els divertí (els distraqué).

En la vila de la Garriga cometeren semblants fracassos (estralls) i per a triar millor els vins, fiblaren quantes botes hi havia en les cases on s'apostaven; rentaven els cavalls amb vi i mataren les gallines, que hi hagué casa que (en) mataren passades les cinquanta; i en una nit i una matinada entre el menjar i el beure, les composicions, robatoris i el que malmeteren s'indica que donaren (que causaren) de dany passades les 1.500 lliures; i d'una casa on estaven els ornaments d'una església robaren els candelers, casulla, amits, tovalloles i altres coses.

S'allotjaren 700 valons amb ses mullers i famílies que eren prop de mil entre tots, en la vila de Granollers, els quals de la mateixa manera es feren donar menjar i beure per força, fent-se amos de les cases, cometent grans excessos que per no poder-los sofrir se n'anaren de dita vila passades dues-centes famílies per a salvar ses vides i honres i vingueren al punt els de la dita vila que volguerren demanar llicència al reverendíssim bisbe per a portar-se'n el Santíssim Sacrament i acompanyar-lo tots en processó desemparant la vila i deixar al seu arbitri llurs hisendes.

La vigília de nostra Senyora Candelera, arribaren a la vila i terme de la Roca, prop de 800 soldats de cavall els quals sense esperar les butlletes del Jurats, s'allotjaren a són arbitri per ordre de don Alvaro de Quiñones que els governava; i a més de que es feren donar menjar i beure per a ells i els seus cavalls amb gran abundància, sense voler pagar res del que despregueren, maltractaren de paraula i obra quasi tots els amos de casa on estigueren allotjats, després d'haver-los robat tot quan pogueren.

En el lloc i terme de Palautordera (Sant Esteve de Palautordera) l'últim de gener propassat, arribaren nou-cents soldats de cavall governats per don Mucio Spatafora, don Luís de Villanueva i Fabricio Priñano els quals per ésser tants i dit lloc i terme tan curt (de pocs veïns) a més de fer-se donar a bastonades menjar i beure abundantment per a ells i els seus cavalls, matar quantes gallines, porcells, moltons, vaques i tot el que pel seu regal els semblava, deien palesament algun dels Comissaris que els comboiaven que aportaven (que tenien) aquesta ordre de s'Excel·lència. Usaren (feren) amb els particulars de dit terme moltes crueltats puix no hagué casa que no hi robessin el més preciós d'aquella, obrint les habitacions, despanyant caixes i escorcollant els majors secrets, sense moltes armes de foc i cavalcadures de les quals i després, els mateixos amos en compraven algunes.

Tots els particulars de les cases on estigueren allotjats, composaren en moltes majors quantitats del que podien donar, lligant-los i garrotejant-los molts cops i bastonades, maltractant-los de guitzes. Els qui es trobaven amb diners els donaven; altres, per no morir, els manllavaven. Composaren la Universitat de dit terme en quaranta-cinc lliures pels bagatges; i després de tenir el diner se'n portaren molts que encara no els han cobrat.

A un pagès de dit terme per no poder-los donar tot el diner en que el composaven, lligaren els braços darrera i per aquells el tingueren penjat gran estona i encara no satisfets, el garrotaren en una escala on amb els canons de les carrabines el deixaren quasi mort de bastonades; i perquè demanant-li després més gallines respongué que ja les havien mortes totes, prengueren un fill seu d'edat de tres anys dient que el volien matar i rostir al forn com de fet encengueren gran foc; sinó que Déu fou servit que sa muller mentre estaven torbats encenent el foc, fugís per una porta falsa amb la criatura.

En la casa d'altre pagès de dita parròquia, perquè un fadrí de la casa no fou prou puntual en donar-los la civada que demanaven, sens més, li tiraren una escopetada de la qual morí sens dir Jesús.

En moltes cases volgueren forçar les dones les quals escaparen fugint; i dormiren tota la nit al bosc.

Tingueren notícia dits soldats que en el castell de Fluvià veïnat en dit terme, s'hi havien recollit algunes dones i criatures del veïnat amb tot el que s'havien pogut aportar de llurs cases. Digueren la nit abans molts de dits soldats en diferents cases de les que estaven allotjats, que l'endemà havien de combatre dit castell perquè allí estava recollit el millor del dit terme; altres que havien de cremar la casa i matar tota la gent. Com en efecte, l'endemà vigília de Candelera, amb so de trompetes, hi posaren setge i posaren foc a la porta principal i veient don Anton de Fluvià senyor de dit castell que les portes cremaven, cridà a dits soldats que si li donaven paraula de no danyar a ningú els obriria la porta de la capella; i assegurant-li dits soldats que ho farien, després d'haver estat dit don Anton en companyia de sa muller i de moltes altres persones dins la capella en la qual hi ha els cossos sants de Sant Quirze i Santa Justina i reservant al Santíssim Sacrament gran estona d'oració, fiat de llur paraula, obrí la porta i entraren dits soldats tot usant (fent) i executant en dita capella les més bàrbares crueltats que sien fetes en el món perquè dins d'aquella mataren a dit don Anton de Fluvià, un criat seu, dos homes que s'hi eren recollits i una criatura als braços de sa mare, a la que nafraren i a set o vuit d'altres amb escopetades i coltellades que tiraven amb una de les quals feren caure la llàntia; i amb una altra, el braç esquerre a un Crist d'embalum. I pujaren al castell espatllant portes, arquimeses, caixes, i tot el demés que els semblà robant tot el que hi havia fins el calze de l'església. Que judiquen els testimonis que entre el què robaren de dit don Anton i el què hi havien aportat i recollit molts dels circumveïns, passa de valor tres mil lliures sense el dany de les demés cases dels particulars de dit terme que serà altre tant.

En Sant Vicens de Mollet, lloc de 40 cases, arribaren cinc-cents setanta-cinc soldats de cavall governats per don Francesc Sans i amb amenasses i cops se feren donar menjar i beure abundantment per a ells i pels cavalls prengueren tot el blat que els aparegué.

En els llocs ... (?) i de Montornès han estat allotjades ... algunes companyies de soldats

de cavall i de la mateixa manera que en les demés parts s'han fet donar, amenant de matar els patrons, menjar i beure per a ells i els seus cavalls amb gran abundància.

En el mes de febrer arribaren en el lloc del Castell de Montnegre 400 soldats de cavall, els quals encontinent se feren amos de totes les cases usant les majors crueltats del món, i en particular en una (casa) gastaren moltes quarteres de blat i robaren dues càrregues de roba i pegaren una estocada a l'amo de la qual restà ferit i en una altra en un dia i una nit que hi estigueren, set quarteres i mitja de blat pels cavalls i robaren en diner, 15 lliures i mataren cinc cabrits, un anyell i entre capons i gallines 45; i robaren dos vestits i a l'enfosquir (el dia) començaren a dir que volien dormir amb cinc donzelles cunyades de l'amo de la casa i veient que ho deien de veres, procurà (l'amo) amb ses manyes fer-les entrar totes cinc amb sa muller dintre d'una cambra i en tenint-les allí ell se hi entrà i tancà la porta i prengué una corda i les escolà totes per la finestra amb molta pressa; perquè dits soldats se n'adonaren i li espatllaren la porta i a la que l'hi acabaven d'espatllar sols tingué temps de saltar per la finestra i així com saltava, li tiraren una escopetada. Déu volgué que no el tocaren; i dormí aquella nit al bosc amb la muller i cunyades.»⁶

Les coses no quedaren aquí. La reacció dels comarcals del Vallès Oriental no es feu esperar; i de la lògica i justa reacció se'n fa esment en la denominada *Crònica de Miquel Parets* (1626-1660) en la qual es pot llegir el següent:

«Sapigut en el Vallès el que passava en l'Empordà i afeixugats els paisans a causa de les extorsions de la milícia, van resoldre morir amb les armes a la mà o espolsar-se el jou que els oprimia. Hi havia allotjats entre Sant Celoni i Sant Pere de Breda (comarca de la Selva) uns mil dos-cents soldats i amb motiu de mudar-se uns i altres de quartelament tingueren entre ells algunes topades i amb aquesta ocasió els paisans hi veieren la seva i atacant als soldats els obligaren procurant salvar-se, que es retiressin vers Barcelona i seguint-los els somatents picant la retaguàrdia amb molt tiroteig matant moltíssims i arribant al riu Besòs, la cavalleria seguí riu avall i la infanteria com va poder, s'emboscà aquella nit en el bosc i muntanya de Sant Jeroni de la Multra (Barcelonès)...»

No correspon a aquest assaig monogràfic allargar-se més fent història dels aconteixements posteriors que assoliren el punt culminant amb la victòria catalana obtinguda en la batalla de Montjuïc, sobre els espanyols el dia 26 de gener de 1641. Malauradament, als pocs dies moria qui havia estat l'ànima de la política catalana del moment, Pau Claris. Aquest personatge que fou president de la Generalitat de Catalunya i que havia menat amb energia i eficiència els afers de la guerra, en un moment donat àdhuc tractà de fer realitat la República Catalana.

Les activitats econòmiques comarcals

En el segle XV, les guerres dels remences que foren socialment prou justificades en el seu origen, varen desllorigar la normal dinàmica econòmica de diverses comarques catalanes i entre elles, la del Vallès Oriental. Finida la segona guerra socio-econòmica dels remences el 1496, es produí un redreçament de les activitats econòmiques tant les referents a la producció com les relacionades amb el mercadeig. Ben segur que en el Vallès

Oriental aquest redreçament fou ben tangible, i àdhuc a continuació, es degué produir un seriós desenvolupament de l'economia comarcal. El fet de creuar la comarca una via de comunicació internacional que relacionava la ciutat de Barcelona i el seu port amb les terres de França, ja era un factor prou important; i tant més si aquesta via servia els interessos econòmics de comarques com la Selva, el Gironès, l'Empordà i el Rosselló.

Des de l'any 1486 al de 1553, any aquest darrer en el qual tingué lloc el fogatge de Catalunya per tal de fer-se un criteri de la població del país d'acord amb els focs o llars menades pels caps de casa, hi hagué prou temps per a que les activitats econòmiques es normalitzessin i s'expandissin no obstant que més d'una vegada, dures epidèmies impliquessin la minva de la fortalesa de la producció tant pel que feia a les activitats agropequàries com a les artesanals i dels serveis; i conseqüentment, de les transaccions comercials.

La imatge de les activitats productives i d'altres igualment de caràcter econòmic que es poden obtenir del fogatge del 1553, té més el caràcter d'una mostra censal que altra cosa, donat que l'esmentat cens feia únicament esment parcial de les activitats dels caps de foc. En molts municipis, el nom del cap de casa no ve acompanyat de la professió que exercia; en altres municipis, només se'n fa referència per alguns dels caps de casa. No obstant aquesta situació deficient, s'ha considerat que l'ordenament amb base a les professions i per municipis quan és el cas, és suficient per a fer-se un criteri de les activitats econòmiques de producció i de serveis en la comarca del Vallès Oriental a mitjan del segle XVI.

Entre 1553 i 1639 —un total de 86 anys—, en el Vallès Oriental no s'hi produïren estralls de prou gravetat socio-econòmica com per a creure que la fortalesa econòmica s'havia restringit; pensem que ans el contrari, hagué d'incrementar-se. De 1639 no es tenen dades censals i davant d'aquesta mancança, no hem dubtat a treballar les dades del 1553 les quals, quan menys, ens proporcionen una visió dels antecedents econòmics més pròxims a la situació que havia d'imperar en el Vallès Oriental l'any 1639; o sigui, abans que caigués sobre la comarca un conjunt de malvestats.

Passem a veure el fogatge del 1553 en l'aspecte professional i pel que fa referència al Vallès Oriental.

Professió	Nombre de professionals censats per municipi
Apotecari	Sant Celoni, 1
Ataconador	Granollers, 2; la Roca, 1
Barber	Cardedeu, 1; Mollet del Vallès, 1
Baixador (?)	Sant Celoni, 1
Baster	Sant Celoni, 1
Blanquer	Sant Celoni, 1
Boter	Cardedeu 1; Sant Celoni, 1
Bracer	Granollers, 6; Llinars del Vallès, 1; Sant Celoni, 1
Candeler	Granollers, 1
Carnicer	Llinars del Vallès, 1
Cisteller	Granollers, 1

Professió	Nombre de professionals censats per municipi
Daguer	Sant Celoni, 1
Espaser	Granollers, 1
Ferrer	La Batllòria, 1; Cardedeu, 3; Corró Jussà (Corró d'Avall), 1; Granollers, 2; Llinars del Vallès, 1; Montmeló, 1; Montornès, 1; Sant Celoni, 5; Sant Feliu de Codines, 1; Sant Pere de Vilamajor, 1; Santa Eulàlia de Ronçana, 2
Flequer	Granollers, 1
Fornier	Montornès, 1; Santa Maria de Palautordera en el lloc de Trentapasses, 1
Fuster	Cardedeu, 1; Sant Esteve de Palautordera, 1; Sant Feliu de Codines, 1; Sant Pere de Vilamajor, 1
Hostaler	La Batllòria, 1; la Garriga 1 (hostalera); Mollet del Vallès, 1 (hostalera); Montmeló, 1; Sant Celoni, 5
Llancer	Sant Celoni, 1
Mercader	Sant Celoni, 1
Mercer	Sant Celoni, 1
Mestre de cases	La Batllòria, 1; Sant Celoni, 1; Sant Feliu de Codines, 2
Missatger	Sant Celoni, 1
Moliner	Cànoves, 1; Cardedeu, 1; la Garriga, 1; Granollers, 2; Llerona, 1; Llinars del Vallès, 1; Montmeló, 1; Martorelles, 1; Sant Celoni, 1
Moliner draper	Santa Eulàlia de Ronçana, 1
Notari	Granollers, 2; Sant Celoni, 1; Santa Eulàlia de Ronçana, 1
Oller	Granollers, 1; Sant Celoni, 1
Pagès	Granollers, 1; Llinars del Vallès, 1; Mollet del Vallès, 1; Sant Celoni, 14; Sant Feliu de Codines, 13; Santa Eulàlia de Ronçana, 36; Vallgorguina, 2
Peraire	Cardedeu, 2; Granollers, 1; la Roca, 1; Sant Celoni, 16; Sant Feliu de Codines, 5; Sant Pere de Vilamajor, 4; Santa Eulàlia de Ronçana, 1
Picapedrer	Llinars del Vallès, 1
Postilló	Sant Celoni, 1
Rajoler	Granollers, 1; Montmeló, 1; Martorelles, 1
Retorcedor	Sant Celoni, 2
Revenedor	Sant Celoni, 1
Sabater	Cardedeu, 1; la Garriga, 1; Llinars del Vallès, 2; Mollet del Vallès, 1; Montmeló, 1; Sant Celoni, 3; Sant Feliu de Codines, 2; Sant Pere de Vilamajor, 1; Sant Vicenç de Riells, 1; Santa Eulàlia de Ronçana, 1
Serraller	Granollers, 2

Professió	Nombre de professionals censats per municipi
Teixidor	La Batllòria, 1 (de lli); Cardedeu, 1; Granollers, 1; Lliçà Jussà (Lliçà de Vall), 1; Llinars del Vallès, 1; Mollet del Vallès, 1 i un altre de lli; Montmeló, 1; la Roca del Vallès, 1; Sant Feliu de Codines, una teixidora, un de llana i un de lli; Sant Pere de Vilamajor, 3; Santa Eulàlia de Ronçana, 1; Tagamanent, 2
Traginer	Llinars del Vallès, 1
Vidrier	Montornès, 1

Referent als professionals que exercien a l'any 1640 en la comarca del Vallès Oriental, s'obtenen referències més indirectes que directes en el *Missatge* que fou llegit a la Junta de Braços de Catalunya el 10 de setembre de 1640; missatge que hem reproduït anteriorment pel que feia referència a les malvestats originades per tropes espanyoles en aquesta comarca. Ara, del seu text se n'extreuen els següents testimonis d'activitats econòmiques.

La producció agrícola: Es fa esment indirecte del blat quan es parla del pa i directe, quan s'anomena aquest gra. Així també cal considerar que al parlar de vi s'indica l'existència de vinyes. De la civada se'n fa al·lusió directa.

La cria: S'esmenten gallines i capons, porcells, anyells, moltons, vaques i cabrits. Referent a les gallines, n'hi havia casa de pagès que en tenia cinquanta. La presència abundant de gallines indica que era important la producció d'ous.

Transport: Es parla de cavalcadures.

Artesania: En el ram de la fusteria i amb referència els habitacles i d'altres edificis, es mencionen les bigues, les llindes (que podien ser de fusta o de pedra), les portes i finestres, les caixes tancades amb panys i les arquimeses. Pel que feia al treball del ferro hi havia qui feia panys; car per despanyar les caixes calia que tinguessin panys; i havent-hi cavalcadures prou que els ferrers estaven presents car eren imprescindibles per a fer les ferradures. En el text s'esmenten armes (sense precisar) i armes de foc. Es parla del robatori de roba en quantitat —dues càrregues— amb la qual cosa s'indica la presència de teixidors que a ben segur utilitzaven la llana i el lli que es produïen en la mateixa comarca. A les cases era freqüent que es fessin el pa; és per això que es parla de forns. No devien mancar corders donat que a les cases podia haver-hi cordes prou resistents com per amollar finestra avall a persones. Es manufacturaven bótes pel vi donat que s'esmenten.

Moltes altres activitats econòmiques devien aprofitar els esforços i la voluntat de fer la feina ben feta de molts dels comarcals; la construcció de les cases i temples, els imatgers que feien Crists d'embalum; aquells que feien llànties, aquells altres que confeccionaven la roba litúrgica, els qui portaven la llenya pels forns, els qui manufacturaven les eines de treballar...

Notes

¹ ZAMORA, Francisco de. *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, pàg. 289

² *Ibid.* Pàg. 114

³ *Ibid.* Pàg. 270

⁴ *Ibid.* Pàg. 290

⁵ VILA, Marc-Aureli. *Miscel·lània Pau Vila*, pàg. 489

⁶ Arxiu de la Corona catalano-aragonesa. Dietari del trienni de 1638-1641. Part 3^a, foli 453. L'imprès de referència està intercalat. Consta de 23 pàgines.

Bibliografia fonamental

- ABADAL i DE VINYALS, Ramon d'. *Notes climatològiques del segle XVII*. Miscel·lània Fontserè. Editorial Gustavo Gili S.A., Barcelona, 1961
- BALANÀ i ABADIA, Pere. *Els noms de lloc de Catalunya*. Generalitat de Catalunya. Col·lecció Població i Territori, Barcelona, 1989
- DANTÍ i RIU, Jaume. *Granollers i comarca als segles XVI i XVII: evolució demogràfica i econòmica*. Montblanc-Martín, Editorial geogràfica, Granollers, 1981
- ELLIOTT, J.H. *The revolt of the Catalans. A Study in the Decline of Spain. 1598-1640*. Cambridge University Press, Cambridge, 1963
- GENERALITAT DE CATALUNYA. *Cartografia de Catalunya segles XVII i XVIII*. Institut de Cartografia de Catalunya, Barcelona, 1986
- IGLÉSIES, Josep. *El cens del comte de Floridablanca. 1787*. 2 toms. Fundació Vives Casajuana, Barcelona, 1970
- IGLÉSIES, Josep. *El fogatge de 1553. Esatudi i transcripció*. 2 toms. Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1979-1981
- PARETS, Miguel. «*De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Cataluña. Crónica por Miguel Paret entre los años de 1626 y 1660*». 6 toms. Publicaciones de la Real Academia de la Historia, Madrid, 1880 a 1893
- SALES, Núria. *Els segles de la decadència; segles XVI-XVIII*. Volum IV de la *Història de Catalunya* dirigida por Pierre Vilar. Edicions 62, Barcelona, 1989
- SANABRE, Josep. *El tractat dels Pirineus i la mutilació de Catalunya*. Col·lecció Tramuntana. Editorial Barcino, Barcelona, 1960
- SOLDEVILA, Ferran. *Història de Catalunya*. 3 toms. Editorial Alpha, Barcelona, 1934-1935
- SOLDEVILA, Ferran. *XI. La guerra dels Segadors*. Aportació a *Moments crucials de la història de Catalunya*. Editorial Vicens-Vives, Barcelona, 1962
- VILA, Marc-Aureli. *Els itineraris d'Hernando Colón, per Catalunya 1519*. Miscel·lània Pau Vila. Societat Catalana de Geografia. IEC. Editorial Montblanc-Martín, Granollers, 1975
- VILAR, Pierre. *Catalunya dins l'Espanya moderna*. 4 toms. Edicions, 62, Barcelona, 1964
- ZAMORA, Francisco de *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Curial. Documents de cultura, Barcelona, 1973